

SZAKDOLGOZAT

Lurcza-Csiki Timea

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Georgikon Campus
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
Vidékfejlesztési Agrármérnök Alapszak

Generációváltás a mezőgazdaságban

Belső konzulens: Dr. Bánhegyi Gabriella
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézet/tanszéke:** Agrár és Élelmiszergazdasági
Intézet/Agrárgazdaságtani és
Agrárpolitikai Tanszék

Készítette: Lurcza-Csiki Timea

Székeljudvarhely

2024

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés és célkitűzés	2
2	Irodalmi áttekintés	4
2.1	Előregedő gazdaságok az Európai Unióban.....	4
2.1.1	Előregő gazdaságok Romániában.....	7
2.1.2	Előregedő gazdaságok Magyarországon	9
2.2	Fiatal gazdák támogatása az Európai Unióban	11
2.2.1	Fiatal gazdák támogatása Romániában.....	12
2.3	Generációváltás egy családi gazdaságban.....	14
2.4	A mezőgazdaság helyzete a Székelyföldön	18
2.4.1	Gazdaságok a Székelyföldön.....	18
2.4.2	Családi gazdaságok egy székelyföldi községben.....	21
3	Anyag és módszer.....	26
4	Vizsgálati eredmények és értékelésük.....	27
5	Következtetések, javaslatok.....	34
6	Összefoglalás	35
7	Irodalomjegyzék	37

1 Bevezetés és célkitűzés

A többi hagyományos mesterséggel együtt, a mezőgazdaságban dolgozó szakemberek száma is csökkenő tendenciát mutat. Pedig az elmúlt években szerzett tapasztalat megmutatja, hogy nincs biztonságosabb háttér egy önellátó gazdaságnál, sem válságban, sem háborúban, sem pandémiában. Arról nem is szólva, hogy természet közeli, egészséges környezetben végezhető, változatos munkáról van szó.

Egy ország alapját képezik az élelmiszertermelésben, mezőgazdaságban működő vállalkozások, ezért az ország és az Európai Unió érdeke is, hogy támogassa és megfelelő feltételeket biztosítson a fiataloknak a gazdálkodáshoz. Dolgozatomban szeretném felmérni a romániai gazdálkodók életkorának összetételét és a gazdálkodási feltételeiket, összehasonlítani az Európai Unió mutatóival és fókuszálni a Székelyföldre, hiszen a magyarság jelentős része mezőgazdaságból él és a jövőjüket is meghatározza. A kapott eredmények alapján levonhatunk majd következtetéseket, de a leghasznosabb az lenne, ha a számok mögötti mértékekre is válaszokat kaphatnánk.

A jelenlegi generációk mezőgazdasági munkája közti különbség is nagy, de talán még nagyobb szakadék volt az előző generációk életformája között. Az én családomban több generációra nyúlik vissza az állattartás. Valószínűleg az üknagyapám, a dédnagyapám és a nagyapám elég hasonló körülmények között, hasonló, egymástól örökölt technológiával végezték munkájukat. De már a nagyapám és apám munkája között hatalmas különbségek vannak: a fakerekű szekértől a traktorig, és a teljesen kézzel végzett munkától máig, amikor már minden mozzanatra van egy gép. A faluban, ahol a családommal élek és ahol az őseim is éltek, a mezőgazdaság egy sajátos életformát jelentett, ami mára már teljesen megváltozott. A gépek jócskán megkönnyítik a mai gazdák munkáját, de mégis ma csak néhányan tudnak belőle megélni. Régen az egész falu népének munkát és megélhetést is biztosított.

Nem létezik olyan gazdaság, ahol zökkenőmentesen sikerül átadni az utódnak a vezetést, fontosnak tartom minél hatékonyabb megoldásokat találni erre és az is fontos lenne, hogy az ilyen helyzetben lévőknek valaki segítséget nyújtson, mielőtt a fiataloknak elmenne a kedvük a nehézségek miatt.

A dolgozatom célja az, hogy mélyebb betekintést nyújtson a generációváltás alakulására és alakulásának okaira az európai, magyarországi, romániai és székelyföldi

mezőgazdaságokban. Szeretném megvizsgálni, hogy amíg egyre több eszköz megkönnyíti ezt a munkát, mégis miért tűnik úgy a környezetemben, hogy egyre kevesebben választják a gazdálkodást hivatásuknak.

2 Irodalmi áttekintés

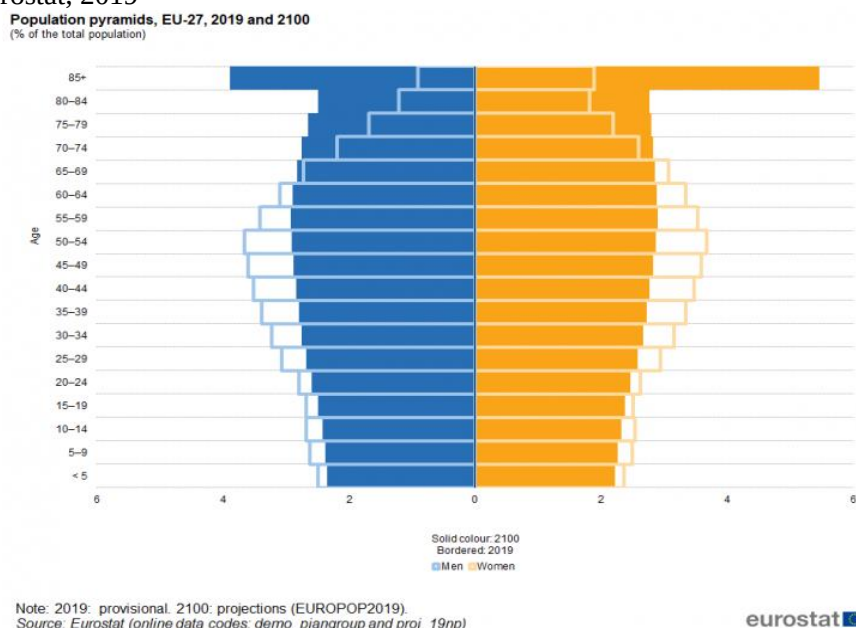
2.1 Előregedő gazdaságok az Európai Unióban

Európa szinten jellemző a társadalom előregedése a 90-es évektől. Ez köszönhető részben a születések számának csökkenésének, valamint a várható élettartam növekedésének. Az elhalálozási kor növekedik, köszönhetően a javuló életkörülményeknek és a fejlett orvostudománynak. Hosszú és egészséges, egyre aktívabb időskor adatik meg a népességnek. Ez ahhoz vezet, hogy a medián életkor egy folyamatosan növekvő szám az európai országokban, az EUROSTAT adatai alapján 2009 és 2019 között 2,7 évvel nőtt átlagosan. 2019-ben 43,7 év volt az Európai Unió népességének medián életkora, tehát a fele fiatalabb volt 43,7 évnél és fele idősebb. Ennek eredményeként a munkaképes felnőttek aránya csökken a nyugdíjasok számához képest. (Eurostat, 2019)

Legjobban a korfával lehet ábrázolni a népesség alakulását. Az alábbi korfán látható az Európai Unió 2019-es és 2100-ra becsült lakosság aránya. A termékenység csökkenését jelzi az elkeskenyedett alja a korfának, és láthatóan növekedést mutat a várható élettartam. A 2019-es korfában a kiszélesedett rész a II. világháború után bekövetkezett magas termékenységi, „baby boom”-nak nevezett időszaknak köszönhető.

1. ábra: Populáció piramis Európai Unió, 2019-2100

Forrás: Eurostat, 2019

A várható életkor kitolódásának következtében Európában jelentősen növekedik az idősök száma, ezzel együtt sokkal nagyobb terhet fog jelenteni a munkaképes generáció számára a szociális szolgáltatások költségeinek biztosítása. Az idősök számának növekedésével nő a szóban forgó generáció aktivitása is, tehát egyre többen vállalnak munkát 65 éves kor után is. Az Európai Unió tagállamaiban 2019-ben az időskori eltartottsági ráta 31,4%-os volt, tehát három munkaképes korú jut egy 65 évesnél idősebb személyre. (EUROSTAT).

A fent jelzett demográfiai probléma fokozottan igaz a vidéki térségekre, amely a 27 uniós tagállam területének 93 százalékát teszik ki. A lakosság 20%-a él túlnyomóan vidéki területeken és 38% él vidéki térségben. Európa demográfiáját jelentősen befolyásolja a hosszú idő óta jellemző urbanizáció és a nemrég megjelenő ellenurbanizáció. (Hantos, 2010) Az urbanizáció az a folyamat, amely során a vidéki térségekben élők városokba vagy könnyebben megközelíthető vidékekre költöznek könnyebb megélhetés, jobb életkörülmények reményében. Az ellenurbanizáció azt a mozgást jelenti, amely során a városokban élők költöznek közeli vidéki térségekre, nyugodtabb, egészségesebb életforma reményében.

Az Európai Unió egész területén jellemző, hogy a városi lakosság fiatalabb és városi régiókban a népesség is növekedik. Ezzel szemben a vidéki lakosság átlagéletkora magasabb és a vidéki régiók lélekszáma csökken, helyenként elnéptelenedik. A városiak számának növekedése a nettó migrációnak is köszönhető, ami azt jelenti, hogy a bevándorlók száma meghaladja a kivándorlók számát, és ezek a nagyobb városokba tömörülnek.

A mezőgazdaság a vidéki régiókban élők számára jelenthet potenciális megélhetést, tehát már eleve olyan területeken vannak meg hozzá a körülmények, ahol az átlagéletkor magasabb és a népesség folyamatosan csökken. Az EUROSTAT 2016-os felmérése alapján az EU összes foglalkoztatottjának csak kicsivel több mint egy százaléka dolgozik a mezőgazdaságban, holott a mezőgazdaság adja az élelmiszeripar alapanyagait és jelentős szerepe van a gazdaságban.

Ahogy az általános átlagéletkor úgy a farmerek átlagéletkora is növekedőben van, aminek a következő okai vannak:

- az utóbbi időben egyre kevesebb fiatal vállalkozik a mezőgazdaságban
- a jobb körülmények, kevesebb fizikai munka (gépek használata), kényelmesebb életvitel következtében a gazdák idősebb korukig képesek ellátni a feladataikat, mint a múltban
- gyakran választják a nyugdíjasok kiegészítő tevékenységnek a gazdálkodást. (EUROSTAT, 2016)

1. táblázat: Európa országainak korösszetétele a fiatal gazdálkodók arányának sorrendjében

forrás: Eurostat 2020 (saját szerkesztés)

Országok	40 évnél fiatalabb (%)	40 és 54 év között (%)	55 és 64 év között (%)	65 évnél idősebb (%)	Gazdálkodók száma
Svájc	28.31	43.12	26.22	2.35	413,940
Lengyelország	27.02	39.84	23.29	9.85	14,749,240
Ausztria	25.89	47.35	23.04	3.72	2,602,650
Luxemburg	24.57	40.59	25.03	9.82	132,130
Horvátország	23.59	36.45	23.53	16.43	1,231,500
Litvánia	22.97	34.91	26.66	15.45	2,914,530
Franciaország	22.30	42.61	29.33	5.75	27,364,620
Finnország	21.75	41.75	26.58	9.92	2,281,700
Észtország	21.37	40.89	24.96	12.77	975,310
Izland	20.37	29.04	29.87	20.72	17,599,520
Norvégia	19.41	42.45	26.75	11.39	982,790
Románia	17.93	41.50	18.56	22.01	12,762,820
Lettország	16.74	37.88	29.18	16.20	1,968,960
Németország	16.48	39.36	35.46	8.70	16,578,460
Bulgária	16.09	41.17	24.91	17.83	4,564,150
Olaszország	15.94	31.73	25.20	27.13	12,041,230
Svédország	15.41	34.06	29.07	21.45	3,005,820
Írország	15.09	33.31	24.02	27.58	4,498,990
Szlovénia	15.02	34.24	26.20	24.54	483,440
Belgium	14.96	37.63	32.70	14.71	1,368,130
Szlovákia	13.96	35.02	34.77	16.25	1,862,650
Csehország	12.77	38.43	33.04	15.75	3,492,570
Ciprus	12.58	26.82	32.03	28.57	134,140
Portugália	12.31	30.47	25.43	31.79	3,963,930
Dánia	12.16	36.64	31.95	19.26	2,629,940
Magyarország	11.90	35.21	26.29	26.60	4,921,740
Spanyolország	11.90	33.52	28.00	26.58	23,913,690
Görögország	10.78	38.16	27.25	23.81	2,822,890
Hollandia	10.60	41.69	32.55	15.16	1,817,900
Málta	9.89	26.91	30.17	33.03	9,810

Az Eurostat legutolsó, 2020-as adatai alapján készített 1. táblázat bemutatja, hogy az Európa országaiban milyen arányban vannak a gazdálkodók korcsoport szerint. Eszerint Svájcban és Lengyelországban a legkedvezőbb a helyzet, ott a legnagyobb a 40 év alatti gazdák aránya. Románia a középarányban teljesít, de így is meghaladja a nyugdíjaskorúak száma a 40 év alatti gazdálkodók számát. Magyarországon ennél még kedvezőtlenebb a helyzet, ahol több mint kétszerese a 65 év felettiek aránya a fiatalokhoz képest.

A továbbiakban a romániai és magyarországi vidéki térségek demográfiájának alakulását és mezőgazdasági vállalkozásaiknak összetételét fogom vizsgálni a generációváltás problémája mélyebb megértése érdekében.

2.1.1 Előregő gazdaságok Romániában

Románia az Európai Unió hetedik legnagyobb területtel rendelkező országa, melyből 87%-ot tesz ki vidéki terület és a lakosság 45%-a él ezeken a területeken, a teljes lakosság 29,5%-a volt 2012-ben mezőgazdaságban foglalkoztatott. A romániai gazdaságok túlnyomó többségben önellátó mezőgazdaságként van jelen, 2007-ben a gazdálkodóknak mindössze 5,2%-a volt alkalmazott, amely 2009-re tovább csökkent. (Serban, Juravle, 2012) Az ország magas potenciállal rendelkezik az állattenyésztés és a növénytermesztés területén is, viszont a következő tényezők gátolják a mezőgazdaság hatékonyságát: nem rendelkeznek a gazdaságok megfelelő szintű technológiával, a gazdák megfelelő szaktudással és alacsony a mezőgazdasági ágazatban a befektetési hajlandóság. Ugyanakkor a mezőgazdasági az egyik alapvető ágazat Románia nemzetgazdaságának, 2018-ban 6%-al járult hozzá a GDP termeléshez a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat. (Radu, 2018)

1989-ig a mezőgazdaság egy dinamikusan fejlődő ágazat volt Romániában, nagy mértékben járulva hozzá a GDP termeléshez is. (Nagy, 2020) A szocialista agrárrendszer lerombolása után a román agrárszektor gyors hanyatlásnak indult, a mezőgazdasági szereplőket támogató és ösztönző stratégiák hiányában, a megművelt területek jelentősen csökkentek és az agrár-élelmiszer igényt importtal kellett biztosítani. A hagyományos paraszti birtokok nem tudták betölteni a mezőgazdasági szövetkezetek és állami gazdaságok által betöltött helyet. 2011-ig a megművelt területek 25 százalékkal csökkentek a szocializmus után, a kistulajdonosok földművelési érdeklődésének fokozatos csökkenése mellett. (Mihalache, Croitoru, 2011)

Egy üzem gazdasági méretét az UDE (Unitate de Dimensiune Economica) mértékegységben fejezik ki, amelyet úgy számolnak ki, hogy a termőföld hektárszámát/tulajdonban lévő állatok számát meg kell szorozni az adott növénykultúrához/állatfajhoz tartozó regionális együtthatóval. Az 1 UDE-nél kisebb standard bruttó haszonkulcsú mezőgazdasági üzem önellátó gazdaságot jelez, amely nem elég fejlett a kereskedelmi termelés eléréséhez és a gazdasági hatékonyság minimális kritériumainak teljesítéséhez. (PNDR, 2009) A családi gazdaságok európai átlaga 2007-ben 2,1 UDE/gazdaság, a mezőgazdasági vállalkozásoké 73 UDE/gazdaság volt.

Összehasonlításképpen, az összes romániai birtok átlagos gazdasági mérete 3 UDE volt 2007-ben, tehát a többség csak saját fogyasztásra termelt. (Eurostat, 2007)

2007-ben, az Európai Unióhoz való csatlakozás után, az állattenyésztési ágazat hanyatlása felgyorsult Romániában, feltehetően mivel a területalapú támogatások révén a növénytermesztés jövedelmezőbbé vált, és ez utóbbi kevesebb humán erőforrást igényel. Az utóbbi években elmondható, hogy az ország mezőgazdasági vállalatainak a technológiai felszereltsége javult a pályázatok révén, ám a szakképzettség hiánya még mindig jelentősen befolyásolja a hatékony működésüket, valamint alapvető problémát jelentenek a felaprózódott mezőgazdasági területek. (Nagy, 2020)

2.táblázat: A romániai gazdálkodók kor és nem szerinti eloszlása
Forrás: Eurostat 2020 (saját szerkesztés)

Életkor	Gazdálkodók száma a korcsoportban	Gazdálkodók aránya a korcsoportban (%)	Nem	Nem szerinti eloszlás szám szerint	Nem szerinti eloszlás aránya (%)
25 év alatt	155,740	1.22	Nők	44,440	28.53
			Férfiak	111,300	71.47
25 és 34 év között	1,189,510	9.32	Nők	306,390	25.76
			Férfiak	883,120	74.24
35 és 44 év között	2,422,560	18.98	Nők	689,320	28.45
			Férfiak	1,733,240	71.55
45 és 54 év között	3,817,820	29.91	Nők	713,640	18.69
			Férfiak	3,104,180	81.31
55 és 64 év között	2,368,600	18.56	Nők	527,330	22.26
			Férfiak	1,841,270	77.74
65 év felett	2,808,610	22.01	Nők	886,240	31.55
			Férfiak	1,922,370	68.45
Összesen	12,762,840	100.00	Nők	3,167,360	24.82
			Férfiak	9,595,480	75.18

A 2. táblázatban látható az Eurostat 2020-as adatai alapján, hogy Romániában milyen arányban vannak a gazdálkodók kor és nem szerinti csoportosításban. E szerint minden korcsoportban hasonlóan, az összlétszám negyede körüli arányában vesznek részt a nők. A legnagyobb arányban a középkorúak (45-54 év között vesznek részt, de a nyugdíjas gazdálkodók száma is nagyon magas. Az uniós rangsorban középmezőnyben helyezkedik el az ország a fiatal gazdák arányának tekintetében, tehát ebben az összehasonlításban nem teljesen kedvezőtlen a helyzet.

A 2021-2027-es Nemzeti Vidékfejlesztési Programban (PNDR-Program National de Dezvoltare Rurala) a következő főbb célkitűzéseket foglalmazták meg:

- Fiatalok és családok vidéken való letelepedésének ösztönzése.
- Mikro- és kisvállalkozások számának növelése.
- A térségekben a munkanélküliségi ráta csökkentésének ösztönzése.
- A vidéki lakosság jövedelmének növelése.
- Szolgáltatások fejlesztése.
- Gazdasági szolgáltatások digitalizálása vidéken.
- Környezetvédelmi intézkedések kiegészítése a vállalkozásban. (pndr.ro)

2.1.2 Előregedő gazdaságok Magyarországon

Magyarországon közel 4 százalékkal járul a mezőgazdaság a GDP-hez, ez az európai átlagnál magasabb, a turizmus mellett csak a mezőgazdaság rendelkezik pozitív külkereskedelmi egyenleggel. Az országban 5,3 millió hektáron, a népesség kevesebb, mint 5%-a dolgozik a mezőgazdaságban és a számuk folyamatosan csökken. Azon gazdák száma, akik hivatászszerűen mezőgazdaságból élnek csupán 200 ezer főre tehető, ha a mezőgazdaság eltartó képessége nem növekszik, akkor az a vidéki térségek elszegényedhetnek és lassan leépülhetnek. (Privóczki, 2018)

A termőföld privatizációja egy nagyon szétaprózott tulajdoni struktúrát eredményezett: 5,7 millió hektár terület került 2,5 millió magánszemély tulajdonába. Ezeket a területeket a nem mezőgazdasággal foglalkozó tulajdonosok bérbe adják, egy 2008-as kimutatás szerint a gazdálkodás jelentős része történik bérbe vett területeken. (Székely, 2009)

3.táblázat: A magyarországi gazdálkodók kor és nem szerinti eloszlása

Forrás: Eurostat 2020 (saját szerkesztés)

Életkor	Gazdálkodók száma a korcsoportban	Gazdálkodók aránya a korcsoportban (%)	Nem	Nem szerinti eloszlás szám szerint	Nem szerinti eloszlás aránya (%)
25 év alatt	14,300	0.29	Nők	1,920	13.43
			Férfiak	12,380	86.57
25 és 34 év között	237,030	4.82	Nők	51,790	21.85
			Férfiak	185,240	78.15
35 és 44 év között	892,020	18.12	Nők	153,340	17.19
			Férfiak	738,680	82.81

45 és 54 év között	1,175,460	23.88	Nők	174,900	14.88
			Férfiak	1,000,560	85.12
55 és 64 év között	1,293,710	26.29	Nők	221,330	17.11
			Férfiak	1,072,380	82.89
65 év felett	1,309,220	26.60	Nők	242,220	18.50
			Férfiak	1,067,000	81.50
Összesen	4,921,740	100.00	Nők	845,500	17.18
			Férfiak	4,076,240	82.82

A többi tagállamhoz hasonlóan Magyarországon is emelkedik a mezőgazdaságban dolgozók átlagéletkora, a 65 év feletti aránya 2020-ban 26,60%, míg a 34 év alattiak csupán 5,11%-ot tesznek ki. Összehasonlítva Románia adataival, Magyarországon kisebb arányban vesz részt a női munkaerő a mezőgazdasági tevékenységben. Az is jelentős probléma, hogy a 35 év alatti szakismerettel rendelkező gazdák aránya az uniós átlag felének felel meg. Ezen a téren jelentős különbség mutatkozik a megyeszékhelyek és a falvak közt, jellemzően a falusi lakosság körében dominál az alacsony végzettségű munkaerő, annak a tévhitnek köszönhetően, hogy a mezőgazdaság területén szakismeret hiányában is jól lehet boldogulni. (Hantos, 2010)

Az egyedi gazdaságok számának csökkenésével elindult egy földkoncentráció, „de a gazdaságok többségére még mindig a kis, biztonságos megélhetést nem nyújtó méret a jellemző”.(Székely, 2009)

Az AGRYA és KSH közreműködéséből született 2012-es felmérés alapján, amely több mint 500 fiatal gazda megkérdezésével készült, a következő rangsorba állították a gazdálkodást nehezítő tényezőket:

1. Földhöz jutás
2. Bürokrácia, jogszabályok változása
3. Támogatások elnyerési valószínűsége
4. Hitelhez jutás
5. Időjárási szélsőségek
6. Terményár-ingadozás
7. Szakképzési rendszer hiányosságai

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) 2014-2020-as időszakára készített SWOT-analízis alapján, a magyar gazdálkodás iránt érdeklődő fiatalok számára hiányzik a megfelelő tőke az induláshoz. Arra is rávilágít, hogy sok esetben nem jár kielégítő gyakorlati tudás a megszerzett képzéssel. (KPMG, 2016)

2. ábra: Fiatal gazdák igényei Magyarországon
Forrás: KPMG, 2016

3. ábra: Válaszok a fiatal és kezdő gazdák igényeire
Forrás: KGMP, 2016

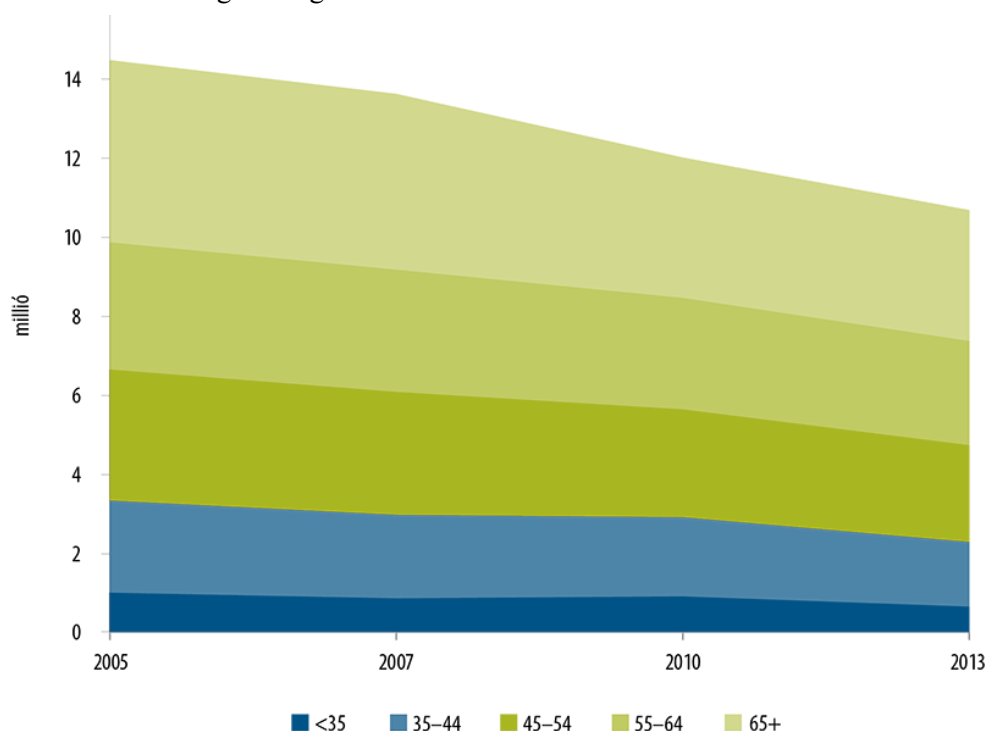
2.2 Fiatal gazdák támogatása az Európai Unióban

Az Európai Számvevőszék 2008-as tanulmánya szerint 2008-ban fogalmazta meg az Európai Parlament, hogy a KAP (közös agrárpolitika) célja kell legyen, hogy a fiatal gazdálkodók előtt álló akadályokat felszámolják és generációváltás történjen. Ez lenne a megoldása az élelmiszerek magas minőségének és az EU önellátásának megőrzésére.

Ugyanez a tanulmány mutat rá a fiatal gazdák támogatásának gyengeségeire is, többek között:

- az általános nehézségeket nem oldja meg a támogatás: földhöz való hozzáférés, a támogatáshoz szükséges bonyolult eljárások, stabil jövedelem igény, gyenge vidéki infrastruktúra (óvodák, iskolák, egészségügy)
- különböző vidéken élő gazdáknak teljesen különböző nehézségeik lehetnek, míg a támogatási feltételek általánosak mindenkire nézve
- a fiatal gazdákat támogató uniós és tagállami intézkedések nincsenek összhangban
- olyan üzemek is megkaphatják a támogatást, amelyek nem szorulnak rá
- olyan üzemek is megkaphatják a támogatást, ahol a fiatal gazdák csak csekély szerepet játszanak (Európai számvevőszék, 2008)

4. ábra: A mezőgazdasági termelők számának alakulása a 27 uniós tagállamban, korcsoportonként
 Forrás: Az Eurostat mezőgazdasági üzemszerkezeti felmérése

A 2. ábra mutatja, hogy a 2005-2013 közötti időszakban a fiatal (45 év alatti) gazdálkodók száma csökkent, ugyanakkor az arányuk viszonylag állandó maradt. A generációváltást országonként, régióként és ágazatonként is sok tényező befolyásolja. Hatással van, ha az adott környezetben sok a gazdaságon kívüli munkalehetőség, esetleg kevesebb munkával járó megélhetést biztosít. Az is sokat számít országonként, hogy milyen kilátásai vannak az idős gazdának miután teljesen átadja a gazdaságot. Németországban például csak akkor jogosultak nyugdíj ellátásra, ha már felhagytak a mezőgazdasági üzemük működtetésével, ezzel elősegítve, hogy időben megtörténjen a generációváltás.

A KAP 2023-2027-es programjában kétféle beavatkozás van a fiatal mezőgazdasági termelők segítésére: kiegészítő jövedelemtámogatás és fiatal mezőgazdasági termelőket vagy induló mezőgazdasági termelőket támogató intézkedés. A tagállamok a közvetlen kifizetésekre kapott költségvetésük legalább 3%-át kell a fiatal gazdák támogatására fordítsák. A kiegészítő jövedelemtámogatást az uniós országok hektáronkénti éves fizetésben vagy éves átalányösszegben kell biztosítsák.

2.2.1 Fiatal gazdák támogatása Romániában

Romániában a Vidéki Beruházások Finanszírozási Ügynökségen, az AFIR-on keresztül érhető el a fiatal gazdákat támogató pályázat. Az AFIR a következő célokat határozza meg a pályázat segítségével:

- Olyan fiatal gazdák számának növelése, akik először válnak egy gazdaság vezetőjévé, az ők támogatása, hogy versenyképesek lehessenek és részei legyenek az élelmiszerláncoknak.
- Az agrárszektor menedzsmentjének fejlesztése, versenyképességének növelése és modernizációjának támogatása, a környezetvédelmi, higiéniai, állatjóléti és munkahelyi biztonsági követelmények betartatása.
- Lehetőséget teremteni azoknak a fiatal gazdáknak, akik rendelkeznek egy minimális alapismerettel, hogy vezetői állásba kerülhessenek.
- A fiatalok és családok ösztönzése vidéki letelepedésre, amely pozitív hatással lesz a nemzetgazdaság egészére is.

A fiatal gazdák támogatására jelenleg Romániában 100 millió euró áll rendelkezésre, amelyből 30 millió euró a hegyvidéki gazdaságok számára van elkülönítve. Azok a 41 évet még nem betöltött személyek jelentkezhetnek a pályázatra, akik először kerülnek egy mezőgazdasági üzem vezető pozíciójába. Ezen kívül jelentkezhetnek azon több részvényessel rendelkező jogi személyek, ahol egy fiatal gazdálkodó olyan szerepbe kerül, ahol hosszú távon ő fog ellenőrzést gyakorolni és döntéseket hozni.

A romániai mezőgazdaságban SO értékben fejezik ki egy gazdaság méreteit és egy naptári év alatt termelt növény- vagy állat termelési értékét. Ezen SO értékek szerint változik a pályázható összeg mértéke is:

- 70.000 euró azoknak a farmoknak, akik az üzleti tervben feldolgozással is foglalkoznak vagy biogazdálkodást folytatnak és a farm 30.000 és 50.000 SO közötti értéknek felel meg.
- 60.000 euró azoknak a farmoknak, akik az üzleti tervben feldolgozással is foglalkoznak vagy biogazdálkodást folytatnak és a farm 12.000 és 29.999 SO közötti értéknek felel meg.
- 50.000 euró a 30.000 és 50.000 SO közötti értékű gazdaságoknak.
- 40.000 euró a 12.000 és 29.999 SO közötti értékű gazdaságoknak.

Ezeknek az összegeknek 75%-a szerződés aláírásakor és 25%-a az üzleti tervben foglaltak helyes alkalmazása után kerül kifizetésre. A támogatásból a következő fejlesztéseket lehet végrehajtani: a farmok technológiájának újítása (gépek, berendezések vásárlása), feldolgozási műveletek, ökológiai mezőgazdaság, integráció, önálló gazdaság fejlesztése (SO növelése), alacsony gazdasági értékű gazdaság teljes átvétele, őshonos fajták ültetése/nemesítése, a

mezőgazdasági szakképzettség növelése, a gazdaságok igazítása a minőségi előírásokhoz és környezetvédelmi követelményekhez. (afir.ro)

2.3 Generációváltás egy családi gazdaságban

Nemrégiben még, ha gazdaságról volt szó, akkor mindenki fejében egyértelmű volt a családi kifejezés is. A legkisebbtől a legnagyobbig mindenki részt vett a háztáji állattartás, a zöldségtermesztés, a betakarítás folyamatában. A generációk egymástól tanultak, ugyanazokkal a módszerekkel tudtak maguknak minden szükségeset megteremteni évszázadokon át. Az idősebbnek tekintélye volt, tiszteletben tartották és tudták, hogy a megélhetéshez csak egymásra számíthatnak. Szorosan együtt kellett dolgozniuk, mindenkinek el kellett végezze a saját szerepébe tartozó feladatokat ahhoz, hogy a család létszükségleteit biztosíthassák.

5. ábra: Útban a kaszálóba, 1955.

Forrás: saját gyűjtés

Mára már a generációváltás csak akkor megy zökkenőmentesen, ha szakemberi segítséggel előre felkészülünk és időben tervezni kezdjük. Hasonlóan kell kezelni, mint bármelyik más vállalkozást, ahol vezető váltás történik.

A családi gazdaságok olyan családi vállalkozások, amelyek valamilyen mezőgazdasági területen végeznek munkát. Az ilyen vállalkozásokat jellemzi, vagy legalábbis jellemeznie kellene a hosszú távú stratégia és fenntarthatóság, mivel általában az a cél, hogy tovább tudják örökíteni a fiatalabb generációknak és megélhetést biztosítson a családnak folyamatosan. Sok esetben egy családi vállalkozásnál a család neve garantálja a minőséget, és a módszerek,

receptek generációról generációra szállnak. Az utóbbi időben vált egyre jelentősebb problémává a sikeres generációváltás, amely során a család teljesítheti a célját, hogy megőrizze a vállalkozás anyagi és nem anyagi vagyonát. (Nábrádi-Bárány-Tobak, 2016)

Az egyik legfontosabb döntési helyzet, amivel szembe kell néznie egy családi gazdaság vezetőjének, a gazdaságátadás. Vannak olyan gazdaságok, ahol nincs utód, van olyan, ahol az utód nem a mezőgazdaságban szeretne dolgozni. Szerencsés esetben van megfelelő utód, és ha előre látó a vezető, akkor idejében felkészíti és bevonja a munkába. Jellemző az is, hogy a vezető már idősebb és nem tudja megfelelőképpen ellátni a feladatait, de ezt nem látja be. Az átadás során legnagyobb nehézséget okozza, hogy általában nem készek feladni ezzel a vezetői szerepet, nem tartják elég felkészültnek az utódot. A mai fejlett technológia mellett két egymást követő generáció között is hatalmas generációs szakadék tátong, ezért jellemző a mezőgazdasági technológiával kapcsolatos nézet béli különbség is. Az idősebb nehezen adja fel a megszokott módszereket és az újakat nagyon nehezen sajátítja el, a fiatal a régit nem látja hatékonynak. (Kovács, 2020)

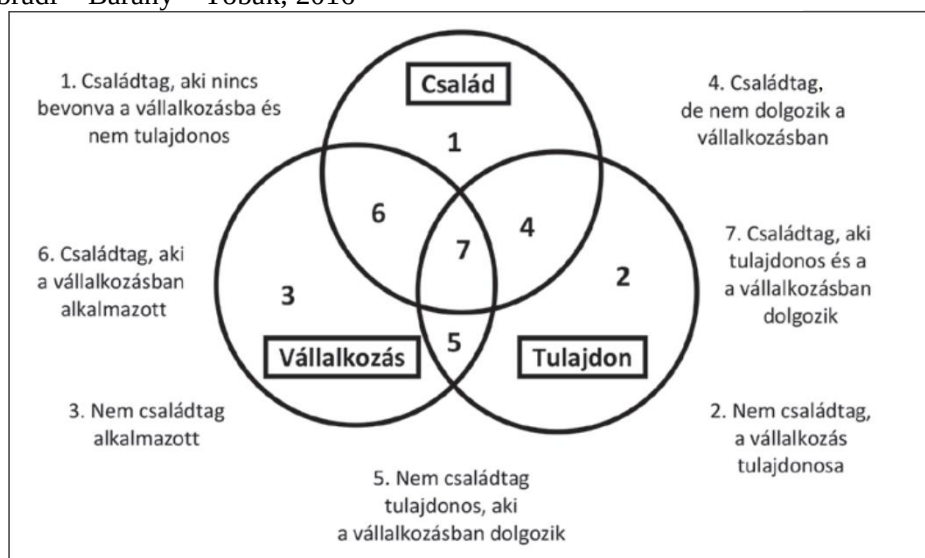
Lehetséges, hogy amire az előd odáig kerül, hogy már fizikailag képtelen elvégezni a munkáját és rászánja magát, hogy átadja a vezetést, az már az utód számára nem az ideális. A fiatalok számára a legjobb motiváció arra, hogy a gazdaság folytatásában képzeljék el jövőjüket, az ha megfelelő és biztos anyagi jövedelmet remélhetnek tőle. Viszont már a felnőttkor és családalapítás elérése után lelombozó lehet, ha még mindig semmilyen vezetői döntésbe nem kaphat szerepet, nem hozhat saját döntéseket, úgymond nincs semmije, csak alkalmazottnak érzi magát. Ebben az esetben az is kellemetlen, hogy csak az elődje állapotának romlásától várhatja a szakmai előre menetelét. Ezért szükséges, hogy a családi gazdaságok vezetői szakmai tanácsadást kapjanak, amiben felhívják figyelmüket a gazdaság átadás ideális idejére és módjára. (Bogáth, 2019)

A tapasztalat azt mutatja, hogy azoknak a vállalkozásoknak van esélyük a piaci pozíciójuk megerősítésére, ahol gondot fordítanak az ágazatban tehetséges munkaerő megtalálására, képzésére és megtartására. Azok a családi gazdaságok vannak a legjobb helyzetben, ahol rendelkeznek olyan családon belüli potenciális utóddal vagy utódokkal, akiknek a tehetségük és érdeklődésük is megvan az adott szakmához. Ez a tény fokozottan érvényesült a koronavírus-járvány alatt kialakult munkaerő-ellátási problémákkal küzdő időszakában. (Szinay - Zöldréti, 2020)

A sikeres váltáshoz elengedhetetlen, hogy minden pontosan és írásban legyen megfogalmazva. Ide tartoznak a gazdaság értékei, az előd visszavonulásának pénzügyi oldala és az, hogy az elődnek pontosan milyen levárásai vannak az utóddal szemben. El kell dönteni, hogy a tulajdonjog teljes egészében vagy csak részben kerül átadásra. Majd érdemes az előd középvezetői szintre való visszaléptetése és egyre több feladatot bízni az utódra. Az utód visszavonulásának lelki terheit lehet enyhíteni azzal, ha figyelmét a gazdaságról fokozatos terelik más irányba. (Bogáth, 2019)

6. ábra: A családi vállalkozás attribútumai-három kör modell

Forrás: Nábrádi – Bárány – Tobak, 2016

A generációváltásban az utód nem feltétlenül kell családtag legyen, a 6. ábrán látható hét csoport egyikébe kell tartoznia a potenciális utódjelöltnek. Ezen a csoportosításon kívül befolyásolja egy vállalkozás generációváltását a családi érzelmi alapúság, amit „kollektív pszichológiai tulajdonérzetnek” hívnak és azt a problémát hordozza, hogy amellet, hogy meg kell felelni a feladatoknak és megfelelő nyereséget kell elérni, még az érzelmi elvárásoknak is eleget tenni. Ezért nagyon fontos ezeknek a területeknek a gyakorlati lehatárolása. (Nábrádi-Bárány-Tobak, 2016)

Az agrárgazdaságokban az irodalom megfogalmaz négy ideális esetet a generációváltás lebonyolítására:

- A tartalékgazdaság: az utód egy különálló gazdaságban dolgozik sok éven keresztül, amelyet egyedül irányít és fejleszt, anyagilag függetlenül, majd az előd nyugdíjba vonulása során a két gazdaság egyesíthető.
- Különálló vállalkozás: az előd gazdaságából kiszakít egy részt, amelyben az utód gazdálkodhat önállóan, majd ha eljön az ideje, ismét egyesíteni lehet.

- Az apa és fia együtt: együtt dolgoznak éveken át, az utód csak kismértékben része az irányítással kapcsolatos feladatoknak, az irányítást csak akkor kapja meg, amikor az előd nyugdíjba vonul.

Társas vállalkozás: Az utódot az elején kisebb döntésekbe vonják be, majd idővel az irányítást teljesen átveszi és társas vállalkozásban működnek az előddel. (Nábrádi-Bárány-Tobak, 2016)

Az utódlás folyamatát Wulf és Stubner (2008) elmélete szerint négy, jól elhatárolható szakaszra osztható fel. Az első ezek közül az utódlás előkészítése: közös jövőkép meghatározása, lehetséges utódok kijelölése, kiválasztási feltételek és a kiválasztásra való szabályok meghatározása, vezetési irányelvekre, a tulajdonosi szerkezet átalakítására és az ütemezésre vonatkozó tervek. A második lépés az utódok képzésének fázisa: képzési és oktatási programok, tanítás a szakmunkára, szakmai előmenetel, üzleti életbe való fokozatos bevonás. A harmadik fázis az utód kiválasztása, itt kell eldönteni, hogy ki legyen a legfelső vezető vagy ki legyen tagja a felső vezetésnek. A negyedik és utolsó lépés a vezetői szerep átadása, amely során a cégvezető távozik és átveszi a helyét a harmadik szakaszban kiválasztott utód. Itt kell eldönteni a tulajdonviszonyokat és részvényhányadokat testvérek esetében. (Nábrádi-Bárány-Tobak, 2016)

A sikeres generációváltáshoz szükséges, hogy figyelembe vegyük a szubjektív és objektív negatív tényezőket is, amelyeket Getz és Peterson (2004) gyűjtött össze: megfelelő utód hiánya a családban, idős szülő és túl fiatal gyermek, a szülők és utódok „álma” nem egyezik, az utódok negatívan állnak a vállalkozáshoz, nemi preferencia, a vállalkozás jogi vagy adóvonatkozásai lehetetlenné teszik az utódlást. Arra is fel kell készülni, hogy előfordulhat (pl. hirtelen halálozás, betegség), hogy azonnali döntéseket kell hozni az utódlás kérdésében, ezért rendelkeznie kell a vállalkozásoknak azokkal a dokumentációkkal, ami magába foglalja a gazdaság pontos szabályzatát. (Nábrádi-Bárány-Tobak, 2016)

A generációváltás folyamatának lezárulása után akkor tekinthető sikeresnek a beavatkozás, ha az utód legalább olyan jól vezeti a gazdaságot, mint elődje. Nem elhanyagolható nézőpont az sem, ha a váltás után a családi harmónia is változatlan marad, nem hagy senkiben sérelmeket. (Krankovits – Gyimesi – Konczosné, 2020)

A Nábrádi-Bárány-Tobak (2016) kutatásaik során megfogalmaztak néhány tanácsot az alapítók és utódaik részére a sikeres generációváltás eléréséhez:

„Jó tanács leendő generációváltóknak:

- Az alapítónak akkor is igaza van, ha nincs igaza!
- Az utód időben és tudatosan készüljön a generációváltásra.

- A tudás részben szakmai, részben vezetélméleti, morzsánkként van elhintve, sokszor le kell hajolni érte és összeszedni.
- Nemcsak a sikernek vannak nagy ívű dimenziói, hanem a kudarcnak is, ebből is részt kell vállalni.

Néhány jó tanács alapítóknak:

- El kell engednie az alapítónak az érzelmi köteléket (emocionális kötődés – üzleti érdekek).
- Társaságban – főleg munkatársak előtt – az utódot nem szabad nevelni és bántóan kritizálni.
- Hinni kell a korszerű megoldásokban és teret kell hagyni az új megközelítéseknek is (bátorság).
- Időben fel kell ismerni, hogy mikor „készül el” az utód a generációváltásra, majd legjobb tudás szerint támogatni kell az utódlás folyamatot (legjobb gyakorlat átadása, képzés, nevelés).
- Saját „homokozó” fenntartása. A cég, cégcsoport egy nem „core businesshez” tartozó ágának vezetése.

Fontos jó tanács minkét érintett részére:

- Havonta egy alkalommal a cég üzleti területétől távol, akár a családi házban tartott tulajdonosi megbeszélés tartása. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy nyugodt légkörben, a napi turbulenciáktól függetlenül, stratégiai kérdésekről, rövid és középtávú fejlesztésekről születhessenek jól előkészített döntések. Érdemes szabályos napirendi pontok alapján végig menni az aktuális témákon. Az ilyen családi tulajdonosi megbeszélések a céges témák megtárgyalását követően mindig a család aktuális témáival záródnak, ami még arra is jó, hogy ha volt is vita vagy kisebb feszültség, az ennek hatására elsimul.”

2.4 A mezőgazdaság helyzete a Székelyföldön

2.4.1 Gazdaságok a Székelyföldön

A mezőgazdaság hagyományos foglalkozás a székelyföldi térségben, hiszen az 1900-as évek végéig jellemzően minden család kivette belőle a részét. A vidéki településeken minden kapun belül volt gazdaság, tartottak tehenet, juhot, kecskét, disznót, lovat vagy legalább baromfit. Ezeknek saját maguk termelték ki a gabonát és szénát és a család ellátásához

szükséges zöldséget és gyümölcsöt is. Az iparosodást követően is megtartották ezt a szokást, munkahely mellett is művelték a földet, a városokba költöző családok is a hétvégéket vagy nyári szabadságokat a mezőn vagy falusi kertekben töltötték. Ez a mentalitás még mindig jelen van a jelenlegi nyugdíjasok és 50 év feletti generációra, de az annál fiatalabbakra egyre kevésbé jellemző.

A falusi csordák még jelen vannak, de egyre fogyatkozó állatállománnyal, mivel már nagyon kevesen tartanak csak az önfenntartás céljából szarvasmarhát, juhot vagy kecskét. Helyette azok akik még mindig gazdálkodásból élnek már sokkal nagyobb állatállománnyal és hivatalos keretek közt kell ezt működtessék ahhoz, hogy megfelelő jövedelmet biztosítson.

A gabonatermesztés jócskán visszaesett a rendszerváltás után, mivel az állattartók nem képesek saját maguknak megtermelni a megfelelő mennyiséget, inkább vásárolják azt olyan vidékekről, ahol jobban megfelel a domborzat és az éghajlat ezeknek a termesztésére.

A székelyföldi megyékben folyamatosan jelentős a fakitermelés és leginkább az udvarhelyszéki Farkaslakán a szénégetés mestersége is. Az erdős területek nagy része a községek közbirtokosságainak tulajdonában állnak. A közbirtokosságok feladatai közé tartoznak a közbirtokossági erdők felügyelete, fa kivágása és feldolgozása. Jelentős nagyságú legelők és kaszálók is tartoznak ezekhez a vagyonszövevényekhez, melyek a XX. században hozzájárultak a térség anyagi gondjainak enyhítéséhez. (Bors,)

A mezőgazdasági területek felaprózódott struktúrája jellemző Romániára és még inkább jellemző a Székelyföldre. Mivel a kollektivizálás előtt minden család gazdálkodott, ezért már akkor sem voltak egyben nagy területeik és ezek az öröklődéssel még kisebbre osztódtak, ezek kerültek vissza az eredeti tulajdonosokhoz a rendszerváltás után. A természeti adottságok sem kedvezőek ebben a tekintetben, mivel nagyon kevés a sík terület, inkább a dombos és hegyvidéki tájak dominálnak, ezért ország szinten jelentős az erdők és legelők aránya, a szántóföldeké pedig alacsonyabb. Hargita megyében a hidegebb éghajlat miatt a gabona- és burgonyatermesztés a leggyakoribb, viszont az állattenyésztésnek kedvezőek a nagy legelők. (Elek– György– Illyés– Péter, 2024)

Hargita megyében 4,55 hektár területen gazdálkodnak átlagosan, a családi gazdaságok 5-10 százalékának van kapcsolata a piaccal, a többiek csak az önfenntartás szintjén gazdálkodnak. Ebben a megyében a birtokok 13,1%-át használják vállalkozások, 86,9% családi gazdaságok tulajdonát képezi. (Elek– György– Illyés– Péter, 2024)

4. táblázat: A gazdaságok megoszlása a művelt terület és a háztartásfő életkora szerint (a vizsgálatban szereplő 7 Hargita megyei faluban)

Forrás: Elek– György– Illyés– Péter, 2024

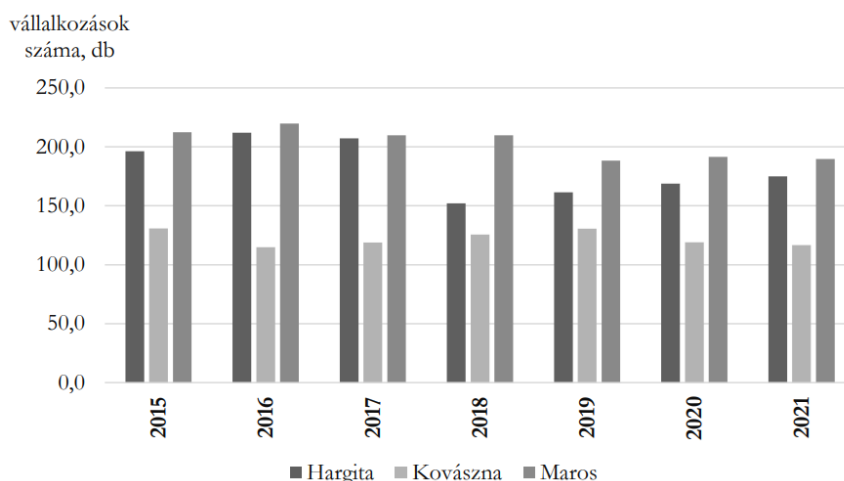
	40 év alatti	40–65 év közötti	65 év fölötti
I hektár alatt	4	20	1
I–6 hektár között	13	45	11
6–10 hektár között	9	24	7
10–20 hektár között	6	10	0
10–50 hektár között	2	7	0
50 hektár fölött	1	2	0

A 4. táblázatban egy 2021 nyarán készült felmérés adatait látjuk, melyből az is kiderül, hogy a gazdaságok indításának legtöbb esetben a jövedelemteremtés, támogatások igénylése, földek hasznosítása volt a motiváció. Nagyrészt középfokú végzettség volt jellemző a megkérdezettek között, alig volt köztük mezőgazdasági felsőfokú végzettséggel rendelkező. A megkérdezettek jelentős része a gazdálkodás mellett alkalmazásban van a mezőgazdaságon kívül. (Elek– György– Illyés– Péter, 2024)

A vidékfejlesztési pályázatoknak köszönhetően sokan vettek részt olyan képzéseken és sokan indítottak kisvállalkozásokat, amik elősegítették egyre több helyi termelő megjelenését: tejfeldolgozásban, húsfeldolgozásban, gyógynövénytermesztésben, gyümölcs termesztésben és feldolgozásban, kézművességben. Mégis az országos szinthez képest elmaradottak a székelyföldiek a vállalkozások számában.

7. ábra: Az ezer mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó működő mezőgazdasági vállalkozások számának változása Székelyföld megyéiben, 2015-2021

Forrás: Kelemen – Káposzta – Lőrinc (2023)

A 7. ábra alapján kiderül, hogy a vizsgált hét évben végig az országos értékek alatt teljesített az ezer agráriumban foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági vállalkozások terén a három székelyföldi megye. A Kelemen – Káposzta – Lőrinc 2023-as tanulmányban így magyarázzák ezt a jelenséget: „E tényező annak is köszönhető, hogy a térségben jelentősen

felülreprezentált a mezőgazdasági alkalmazottak száma, míg a vállalkozások száma jóval alacsonyabb szintet képvisel az ország más megyéihez viszonyítva.” Ebből arra a következésre jutott a kutatás, miszerint a térségben az országos átlaghoz képest kisebb a vállalkozási kedv, ami az alacsonyabb képzettségnek és magas elvándorlásnak köszönhető. Maros megyében a legkedvezőbb a vállalkozások aránya és itt a mezőgazdaságból származó jövedelem is a legmagasabb a vizsgált megyék közül. Hargita és Kovászna megyében a gazdálkodók jellemzően magánszemélyként tevékenykednek, a Maros megyei értékekkel összehasonlítva az következik, hogy jelentős gazdasági előnyöket jelentene ha növekedne ezekben a megyékben is a jogi személyek aránya és termelési értéke. (Kelemen – Káposzta – Lőrinc, 2023)

Szintén ebből a tanulmányból derült ki, hogy minél nagyobb végzettséggel rendelkezik az illető gazdálkodó és minél nagyobb területen gazdálkodik annál szívesebben vesz igénybe pályázati lehetőségeket és annál nagyobb összegekre pályázna. A hagyományos gazdálkodást folytatók jelentős része nem rendelkezik mezőgazdasági képzettséggel, de a növekvő népszerűségnek örvendő tanfolyamok azt jelzik, hogy a résztvevők hajlandóak a gazdálkodás diverzifikációjára. A kutatás rámutatott arra, hogy szükség van az olyan közösségi összefogáson alapuló vállalkozásokra, mint például feldolgozó üzemek, terménytárolók, „de ennek még számos mentális akadály van”. (Kelemen – Káposzta – Lőrinc, 2023)

2.4.2 Családi gazdaságok egy székelyföldi községben

A vizsgálataimat Homoródalmáson fogom végezni, amely egy község a Székelyföldön, Hargita megyében, ezért ismertetem a mezőgazdasági adottságait is a témában fellelhető bőséges irodalom segítségével. A falu mérete nem túl nagy, de a területe (11225 ha) már egy nagyvároséval vetekszik. Nagyrészt kaszálók, erdők és legelők teszik ki ezt a jelentős felületet, ennek köszönhető, hogy a múltban gazdálkodó őseink egy sajátos életmódot éltek. A kaszálók annyira messze voltak a falutól, hogy szénacsinálás idején nem tudtak szekérrel minden nap kijárni, hanem mindenkinek megvolt a kaszálóján a „nyári szállása”: kicsi fa házikó és egy csűr. Ide aztán kiköltözött a munka idejére az egész család a legkisebbtől, a legnagyobbig. Napokig tartott, amíg kézi kaszával lekaszálták az egész területet, majd várták, hogy száradjon, forgatták villával és gereblyével, majd boglyákba feltakarták. Kőváry László történész így fogalmazta meg az 1842-ben megjelent Székelyhonról című kötetében: „ha szénacsinálás jő, szekerre kerekedik az egész család, mennek itt Vargyasra, hol házok, ólok készen várja, megnépesítik. megifjítják az erdőket

népdalaikkal... költözik haza a munkás nép szekereken és lovakon, magával hordva tehenét, kecskéjét mik a héten át tápat nyújtának. Vasárnapra megnépesül a pusztai falu... kezdi

8. ábra: Pihenőidő a kaszálóban, 1958

Forrás: Oláh Sándor gyűjtése

ünnepét a nép”. (Kővári, 1842)

Oláh Sándor a *Mi ide tartozunk a földhöz ...* című könyvben így idézi egy humoródalmási férfi szavait, melyek hűen tükrözik az 1900-as évekbeli generációváltást: „Hát eccer legőslegelőbb mikor akkorára nőttünk, elküldtek a lovakkal éjjel, hogy a lovak ne egyenek itthon. Mekkora birtok volt s mennyi minden volt, szolgál es volt kettő es, apámnak s nagyapámnak, s méges éjjel hálóba kiküldtek, hogy itthon ne egye a kész szénát, hát egyék a legölőről. Osztán akkor abba az üdőbe mentünk cimborának a szántóba lovat vezetni, vagy az ökör előtt mentünk, a’ volt a megbízatásunk. Itthon osztán a ló- s marhakúrálás, mikor hazajöttünk, különösön télüdőbe, mert nyárba ugye a marhák elmennek a künnháló csordába, fejő csordába, a marhakúrálással sok baj nem volt, hát mentünk szántani s igen a kaszálóba s igen az erdőre, mikor akkorák lettünk, vagy apánkkal vagy valakivel, azonba egyedül es. Nagyobbak lettünk, legényök lettünk, akkor elmentünk katonának, mikor hazajöttünk osztán, gazdáskodtunk, birtokaink voltak feleségeinknek, magunknak, volt, amibe dolgozzunk, szántottunk, vettünk, erdőltünk, kapáltunk, kaszáltunk, marhát tartottunk, akkor már belénőttünk volt mü es az életbe.”(P.J.)

Homoródalmáson is voltak vállalkozó szelleműek már az 1900-as évek elején, akik termelőségvetkezetet, tejfeldolgozó üzemet hoztak létre annak érdekében, hogy jövedelmet is szerezhessenek a mezőgazdasági munkából, próbáltak kilépni az évszázadok óta önellátó gazdasági életformából. Ennek köszönhetően néhányan már értelmiségi pályára adhatták gyermekeiket, szabadidejüket szórakozással, vadászattal tölthették, esetleg még nyaralni is elvihették a családot. Ezek a vállalkozások haszonnal működhetek a kommunizmus megérkezéséig, amely nem tűrte a gazdasági önállóságot. (Oláh – Mihály, 2013)

1909-ben fejeződött be a faluban a tagosítás, ami a felaprózódott birtokok összevonását jelentette, és azzal a céllal történt, hogy a termelékenységét növelje, a költségeket csökkentse. Ezek az összevont családi szántóbirtokok az öröklődések során ismét szétदारabolódtak. A negyvenes évek elejéig az ugarhagyó rendszerű gazdálkodás hagyományát követték, ami azt jelentette, hogy a szántóterület harmadát minden évben pihentették, ezzel is csökkentve a gazdaságok jövedelmét. A kaszálók a családi tulajdonokban körülbelül a szántóterületek két- háromszorosát jelentették és nem csak a széna- és sarjútermésért voltak értékesek, hanem fában is gazdagok voltak. Az erdőhasználatot helyben hozott törvényekkel szabályozták, nagy gonddal óvták, majd az államosítás után felbecsülhetetlen értékű erdővagyon került a szocialista erdőgazdálkodás tulajdonába és nagymértékű fakitermelést végeztek, hatalmas erdőségeket taroltak le. Ebből csak annyi haszna származott a helyieknek, hogy a fa fuvarozásában dolgozhattak. A község legelőit amíg a közbirtokosság tulajdonában volt, ő szabályozta. (Oláh – Mihály, 2013)

A kollektivizálásig a faluban az volt az elv, hogy földet nem szabad eladni, csak gyarapítani kell, ezzel növelve a család önállóságát és biztonságát. Ez a magántulajdon a kollektivizálással megszűnt és az emberek bizonytalanná váltak és féltek. A hatalom eszköze a „kisgazdaságok terményeinek a kötelező állami beszolgáltatása és az adóprés volt”. Köztulajdon lett a község teljes mezőgazdasági területe, a közös gazdálkodás ideje alatt végig a hatami intézmények által megalkotott termelési tervet kellett tartani és a tervmutatókat kellett teljesíteni. Az első néhány évben, amíg a földek termőereje nagyobb volt, addig kisebb volt az állami elvonás, majd veszteségesen kezdett működni és a tagokat gyengén javadalmazták. (Oláh – Mihály, 2013)

9. ábra: Kaszálás a 90'-es években

Forrás: Oláh Sándor gyűjtése

A rendszerváltás után a visszacapott birtokok, szétsztrtt állatok, elárverezett gépek és gazdasági épületek kedvet hoztak a faluban a gazdasági munkához az akkori fiatalok körében. Oláh Sándor 2011-es interjújából megtudjuk, hogy a kilencvenes évek végén újból volt egy tagosítási tervezet, amelyet részletesen ki is dolgoztak, mivel hiába kezdett a gépesítés segíteni a munkájukban, a visszacapott sok kis mezőgazdasági területen nem tudták kihasználni a gépeket. Ám ezekbe a változásokba nem egyeztek bele az akkori idősek, akik ragaszkodtak azokhoz a földterületekhez, amelyeket még a kollektivizálás előtt örökölték vagy vásároltak, ezért továbbra is a megöröklött előnytelen birtokszerkezettel kellett folytassák a munkát. Ezután azok akik nagyobb gazdálkodást folytattak próbáltak cserék és vásárlások útján egy helyen minél nagyobb birtokra szert tenni. Ugyanebben az interjúban olvashatjuk, hogy a szántóföldek egyre kisebbek lettek, mivel a egyre nagyobb költségekkel járt a termelés és a gabonaárak alacsonyok voltak, olcsóbb volt megvenni a szükséges mennyiséget, mint megtermelni ezen a vidéken. Akik sikeres gazdálkodást tudtak folytatni abban az időben, azok az állattenyésztésre koncentráltak, jellemzően tejhasznú szarvasmarhát tartottak és ezek számát igyekeztek gyarapítani. Akik nem örökölték ezt az életformát, azok közt is voltak olyanok akik a tőkéjüket állatvásárlásba fektették és vállalkozásszerűen kezdtek gazdálkodni. (Oláh, 2011)

Az Európai Unióhoz való csatlakozás és az ezt követő támogatási rendszerek stabilitást hoztak a mezőgazdasági életbe, és a Szarvasmarhatartók Egyesülete segítette a tej

értékestésének megfelelő módját. Sajnos az utóbbi időben a tej ára folyamatosan csökken, és legtöbbször a munkaerőhiány miatt hagyják abba a gazdálkodást vagy csökkentik le az állatállományukat. (Oláh, 2011)

10. ábra: Körbálák napjainkban és háttérben Homoródalmás
Oláh Sándor gyűjtése

Homoródalmás község jelenlegi adatai alapján a faluban 60 gazdálkodó tevékenykedik, összesen 1200 szarvasmarhával és 500 juhval. A gazdálkodók 2500 hektárt művelnek meg, ezek kaszálók és legelők, ezen kívül a közbirtokosság rendelkezik 800 hektár legelővel, amit bérbe ad.

3 Anyag és módszer

Az előző fejezetben megállapítottuk, hogy a generációváltást rengeteg, egyénenként különböző tényezők befolyásolják. Ezért ebben a dolgozatban az interjút választottam primer kutatási módszernek. Az interjú a kvalitatív kutatási módszerek közé tartozik. Akkor használatos inkább ez a módszer, ha a vizsgálat tárgya nem annyira számszerűsíthető, hanem inkább a miértekre várunk válaszokat.

Az interjú formája félig strukturált interjú lesz, ami azt jelenti, hogy az első kérdések konkrétak lesznek, amire akár mérhető válaszokat fogok kapni. A második részében nyitottabb kérdések lesznek, amire hosszabb elbeszélő válaszokat várok.

Kétféle kérdéssort állítottam össze: egyet a fiatal gazdáknak (40 év alatt), akik már átvették vagy készülnek átvenni egy gazdaságot, a másikat pedig az idősebbeknek, akiket a gazdaság átadási szándékaikról kérdeztem. Mindkettőnél a strukturált kérdések ugyanazok, ezekre az adatokra vonatkozóan:

- életkor
- ágazat
- gazdaság mérete
- igénybe vett támogatások
- gazdaság által nyújtott megélhetés
- egyedül vagy többen vezetik a gazdaságot
- kik dolgoznak még a gazdaságban
- legfőbb nehézségek a munka során

A fiatal gazdákat továbbá arról kérdeztem, hogy ha már átvette a gazdaságot, akkor ez hogyan zajlott le. Ha még nem vette át, akkor mikor számít az átvételre, nehézséget jelent-e a közös munka, ki hozza meg a döntéseket, mit csinálna másképp, ha ő lenne az egyedüli vezető? Hosszú távú terveikről érdeklődtem, illetve, hogy mekkora megelégedéssel tölti el a jelenlegi helyzet.

Az idősebb gazdák interjúját azzal folytattam, hogy van-e akiknek átadják a gazdaságot. Mennyire áll készen az utód? Meddig tervez dolgozni, mikor adja át teljesen a gazdaságot? Hogy képzei el a generációváltás folyamatát, illetve érdekelt lenne-e utódlással kapcsolatos szaktanácsadásban? Itt még az is érdekes lehet, ha az előd is öröklés során kezdett gazdálkodni, érdeklődtem az akkori generációváltás mikéntjéről is.

4 Vizsgálati eredmények és értékelésük

Vizsgálatom során négy homoródalmási gazdaságban jártam, ezekben hat gazdával beszélgettem. Mindegyik eset különböző, de egyetértenek abban a tekintetben, hogy a legnagyobb probléma a munkaerővel van és a tej jelenlegi nagyon alacsony árával. Az uniós támogatások nélkül nem tudnák a gazdaságokat fenntartani. A közbirtokossági legelők bérbevételeért és lelegeltetéséért is támogatást kapnak a gazdák, valamint a saját területeikre és állataikra.

A négy idősebb gazda egyike sem örökölte azt a gazdasági formát, amilyenben most dolgoznak. Mindegyikük a kilencvenes években, a húszas éveikben, az akkori kedvező feltételek mellett döntött a vállalkozásszerű szarvasmarhatenyésztés mellett. A faluban akik generációváltás útján lettek gazdálkodók, azok is inkább juh tartó gazdaságban nőttek fel, de mivel ez nyújtott megfelelő megélhetést és több humán erőforrást igényelt, ezért áttértek szarvasmarhára. Jelenleg már csak egyetlen juh tartó gazda működik a községben.

A következőkben bemutatom a négy gazdaságot egyenként reflektálva az utódlással kapcsolatos helyzetükre:

- **„A” gazdaság:**

A megkérdezettek között ez a legkisebb méretű gazdaság, ahol az 53 éves gazda - továbbiakban ElődA - dolgozik a 80 éves édesapja segítségével, fejős szarvasmarhákkal. 12 osztályt végzett, könyvelőségi osztályban, 1996 óta foglalkozik mezőgazdasággal, de teljes munkaidőben dolgozik a helyi tanácson mezőgazdasági referensként. Elmondása szerint a gazdaságának körülbelül 10%-át örökölte, azt ami '96-ban volt az apjának, a 2000-es években volt a legtöbb állata (46), azóta lecsökkentette a tehenek számát 9-re.

Fiatal korában sem voltak más tervei, a munkahely mellett ezt tudta csinálni, és arra a kérdésre, hogy meg van-e elégedve a megélhetéssel, amit a mezőgazdaság nyújtott azt válaszolta, hogy igen, amije van azt a gazdálkodásból szerezte, nem a munkahelyi fizetéséből: „'96-ban volt a legrosszabb, akkor még egy tejgyár volt, az ICIL, később fizetett, 3-4 hónapra, de megérte. Hogy mondjam, aki odaáll melléje nem igaz, hogy nem éri meg, én így látom.”

ElődA meglátása szerint ilyen kis számú állatállománnyal nincs különösebb nehézsége a munkában, az egyetlen probléma az, hogy mindennapos jelenlétet igényel és a „kedvvel van baj, mikor egy mulatság vagy focimeccs van, akkor rossz, s nincs aki helyettesítsen.”

A gazdának két húszas éveikben járó fia van, akik nemrég fejezték be tanulmányaikat és teljesen más szakmát választottak, nem is bíztatták őket a mezőgazdaság béli munkának,

örülnek annak, hogy megtalálták máshol a hivatásukat. Nincs más potenciális utód a családon kívül sem, ezért Előd1 nem vett igénybe semmiféle pályázati lehetőséget, mivel már régóta úgy látta, hogy nem lesz jövője a gazdaságnak, ezért nem is fejlesztette.

Abban a szerencsés helyzetben van az „A” gazdaság vezetője, hogy a mezőgazdaság mellett végig volt állami munkahelye, ezért nem kell aggódni a nyugdíjas évekért. Maximum 5 éven belül szeretné még jobban lecsökkenteni az állatok számát, annyira amennyi elégséges a föld alapú támogatás igényléséhez és a fejést is abbahagyja.

- **„B” gazdaság**

„B” gazdaságot egy 55 éves férfi vezeti (ElődB), akinek két egyetemista lánya van, akik más területeken szeretnének elhelyezkedni, mint a mezőgazdaság. Érettségije van és részt vett több tanfolyamon is, amin lehetősége volt a környéken, pl. ezüstkalászos - és bio gazda tanfolyam.

A gazdaság 60 szarvasmarhából áll, amik nagyrésze fejős és 12 juhból áll, jogi személyként működik, de nincs bejelentve egyik dolgozó sem. A gazdával együtt hárman dolgoznak az állatokkal és takarmányozással, a gazda felesége a tejfeldolgozásban vesz részt (több gazdaság női tagjai is részt vettek a környéken rendezett sajtkészítő tanfolyamokon). 1994 óta vezet saját gazdaságot, de azelőtt a kollektívben is ezzel foglalkozott: „Nem örököltem, mikor nősültem akkor kaptam volt apámtól egy borjazó tinót, aztán a többit én vásároltam. Hát így hozta a sors, nem gondoltam, hogy ezzel fogok foglalkozni, de így alakult. Szerettem az állatokat mindig, de nem gondoltam, hogy ebből fogok megélni valamikor.”

Egy traktort vásárolt a gazdaság részére egy magyarországi pályázattal, nem is szeretne már pályázni, mivel úgy látja, hogy nem lesz utódja, ezért nincs motivációja fejlesztésre. A mezőgazdaság által nyújtott megélhetésre nem panaszkodik, de mindenképp könnyebb amióta az uniós támogatások vannak. Ha a támogatást nem kapnák, akkor nem lenne jövedelmező a gazdaság, ezért ha megszűnnek, akkor a nyugdíjas kort sem várja meg és abbahagyja a gazdálkodást. A legnagyobb nehézség a munkájában a megbízható munkaerő hiánya.

Az utolsó kérdésre, miszerint mit tervez a gazdasággal, miután nem folytatja tovább a tevékenységet, ezt válaszolta: „Gondolhatom akárhogy. Nem könnyű eladni sem, mivel csak egyszer lehet, de én úgy gondolom, hogy ezt nálunk nem lesz aki tovább vigye, úgyhogy ha Isten őrizz nekem valami bajom lesz, akkor biztos, hogy hamar sepregetés

történik. Me azé na, férfiú igényes, nyárba is, ha kint vagyunk a legelőn akkor is, vadak, vadkárók, mindenféle probléma van, úgyhogy valaki kéznél kell legyen.”

- **„C” gazdaság**

Ebben a gazdaságban két generáció dolgozik együtt: az 51 éves apa (ElődC) és a 25 éves fia (UtódC). Szarvasmarha tenyésztéssel foglalkoznak, összesen 50 van, amelyből 40 fejős, van még ezen kívül néhány juh és lovak. A gazdaság jogi személyként működik, ahová senki nincs alkalmazva, a családon kívül általában két embert foglalkoztatnak, akiket el is szállásolnak. ElődC felesége is részt vesz a gazdasági tevékenységben, ezenkívül sajtókészítéssel is foglalkozik az általuk termelt tejből, amelyet a faluban értékesít. A család tagja ezen kívül még egy középiskolás lány. Közel 75 hektáron mezőgazdasági területet művelnek meg, amelyből 15 bérelt.

ElődC:

ElődC 1998-ban kezdte meg mezőgazdasági tevékenységét, nem örökölte a mesterséget, maga vásárolta és szaporította a gazdaság javait. Mezőgazdasági szakiskolában végzett géplakatos szakon, ezen kívül részt vett mezőgazdasági tanfolyamokon. Kétszer élt pályázati lehetőséggel, „valamikor régen az az 1500 eurós pályázat” és nemrégiben egy Pro Economica-s. Most már ő nem nyitott a pályázatokra, de ha UtódC szeretne pályázni, akkor támogatja benne. Elmondása szerint addig tervez dolgozni, amíg él, mivel nincs elegendő munkaéve a nyugdíjhoz és nincs más jövedelme, de a gazdaságban az irányítást már átadta utódjának. Nincs megelégedve a megélhetéssel, amit a mezőgazdaság nyújt, volt amikor jobban jövedelmezett ennél, jelenlegi legnagyobb nehézségekként a munkaerőhiányt és az alacsony tej árat nevezte meg. Arra a kérdésemre, hogy az utódja erre lett nevelve vagy bíztatták, hogy ha akar más szakmát válasszon, ezt válaszolta: UtódC „úgy belékerült ő is a hajóba s aztán evez is ő is”. Teljesen késznek tartja utódját arra, hogy szükség esetén egyedül vezesse és fenntartsa a gazdaságot.

UtódC:

UtódC faipari szakiskolában végzett, asztalosként, onnantól részt vesz a családi gazdaság munkájában. Később elvégzett Kolozsváron egy inszeminátor tanfolyamot. Nyitottnak tartja magát további mezőgazdasági képzéseken való részvételre és érdekli a

vadgazdálkodás, tagja egy környékbeli vadászegyesületnek. Úgy érzi, hogy bármikor készen áll átvenni teljes mértékben a vállalkozást, szeretné is idővel, jelenleg még minden komolyabb döntést megbeszélnek és együtt hoznak meg az apával. Megkérdeztem, hogy van-e konfliktus a közös munka során, amire csak annyit felelt, hogy „minden háznak füstje van”, tehát nem lehet teljesen konfliktusmentesen együtt dolgozni.

Az utód nyitott a pályázási lehetőségekre, fontolgatja, hogy fiatal gazda támogatást vegyen igénybe a közeli jövőben, legfontosabb igényei azok, hogy olyan szállást tudjanak építeni az állatoknak, ahol könnyebb őket kitelelni és megfelelő gépeket szeretne vásárolni, amivel lecsökkenthetné az emberi munkaigényt. Nincs teljesen megelégedve a jövedelemmel, amit nyújt a család számára a vállalkozásuk: „Van amikor jobb, van amikor rosszabb, de nem teljesen elég amit kapunk erre a munkára, amit kapunk pénzt.” Legnagyobb nehézség számára a kevés szabadidő, „... mivel ez egy 0-24-es szakma s nagyon sok időt kell ott tölteni, ahhoz hogy megfelelően működjön a gazdaság.”

UtódC elképzelhetőnek tartja, hogy a mezőgazdaságon belül ágazatot váltson idővel, például húsmarha tenyésztésre, ha a tej ára továbbra sem növekedik, csak csökken. Azt sem zárja ki, hogy abbahagyja a mezőgazdasági tevékenységet, amennyiben nem lesz megelégedve az általa nyújtott jövedelemmel.

- **„D” gazdaság**

Ebben a családban három generáció dolgozik a mezőgazdaságban, különböző ágazatokban. Az interjú alanyaik az 58 éves ElődD és a 34 éves UtódD együtt dolgoznak a szarvasmarha tenyésztésben, 65 darab tejhasznú állattal. ElődD apósa juh- és kecsketartó gazdaként tevékenykedik 80 évesen és a sógora is juhokat tart, a tejet feldolgozzák. A családnak emellett még van a faluban egy vegyes boltja, amit szintén családi vállalkozásként működik, UtódD ebben is aktívan részt vesz.

Előd D:

ElődD líceumot és szakiskolát végzett, gépi asztalos szakot, majd három éves mezőgazdasági iskolát is végzett. Három gyermeke van, a legnagyobb a 34 éves fiú, UtódD, egy 26 éves lány, aki mentős asszisztensként dolgozik és egy 8. osztályos fiú. 1999-től foglalkozik mezőgazdasággal, a házassága kezdete óta, az első években tanárként is dolgozott. Nem ebben a faluban született, felesége révén került Homoródalmásra, az ő szülei nem mezőgazdaságban dolgoztak: „Hát magamtól csináltam a tehenészetet, mert itt a fő ágazat a juhászat volt, a teheneket nem szerettem, csak láttam, hogy ez a fele megy

jobban egy kicsivel. Az emberlétszám miatt fordítottam a tehenészetre, mert elméletileg a juhászat nekem könnyebb lett volna, ha lett volna ember akivel csinálni, akkor könnyebb munka lett volna.”

Megkérdeztem a gazdát, hogy mindig tudta, hogy ezzel szeretne foglalkozni vagy más tervei voltak, amire így válaszolt: „Egyebet szerettem volna csinálni. Egy időben nem, ezt szerettem, de utána bántam, hogy nekifogtam őszintén, a mostani helyzettel bánom, hogy nekifogtam. Mert egy barátom elment rendőrnek, nekem is megvolt a kihelyezésem rendőrnek, én nem mentem el, mentem akkor Oklándra tanítani, 7 évet tanítottam a gazdaság mellett, mert muszáj volt, fiatal házaspárok voltunk, kellett a pénz, a mezőgazdaságból nem dől a mai napig a pénz, ez csak olyan, hogy fogd meg jól. S az 15 éve nyugdíjas s nekem még van 7 év a nyugdíjig, na per pillanat így állunk, akkor van-e amit sajnálni és bánni. És mennyi lesz az én nyugdíjam és mennyik az övék. Szeretünk dolgokat, de a pénzügyi oldala is... S a munka, ő nem dolgozott a 20 év alatt annyit, mint én egy év alatt, biztos vagyok benne.”

ElődD 2007-ben vett részt fiatal gazda pályázatban, utána már a fia vett részt pályázatokban. Jelenleg a gazdaság jogi személyként működik az utód nevén, összesen 50 hektár saját területen és 15 hektár bérterületen dolgoznak. Azt állítja, hogy az elején jobban jövedelmezett a gazdaság, akkor kaptak kedvet. Szívesen abbahagyná a munkát, amikor eléri a nyugdíjas kort, de úgy gondolja, hogy amíg van hozzá ereje, addig dolgozik, mert segíteni kell a fiatalokat. A gazdaságban meghozott döntéseket megbeszélik együtt, mindig megbeszélték, mivel nagyon függenek egymástól.

Arra a kérdésemre, hogy mik a legnagyobb nehézségeik így felelt: „Nehézség van, a mi munkánknak nincsen ára. Ezt hogy fejezzem ki másképpen, mert csinálnánk mi jó szívvel, sőt már mást nem is tudunk. Apud szava szerint, belőlünk már meg lett, ami meg kellett legyen, ő mondja, ebben nagy igaza van. Mi már nem tudunk váltani, hiába. Megvan a hajtási engedélyem kamionra, életem vágya volt, de most már oda se kellek, abból már kinőttem.

UtódD-t nem próbálták ebbe az irányba nevelni, erről így nyilatkozik: „Nem s ő nem is fogja tudni folytatni, mert ő fizikailag ehhez gyenge ember. Mondjuk ő annyit segített, mint bármilyen erős ember, mert az eszével, pályázatok, mindent neki köszönhetek, gépparkot neki köszönhetek. Remélem, hogy a kisebbik fiam... Csak megemberelte magát, eddig nem tanult, gondoltam lesz belőle traktorista, egy kell vigye a gazdaságot is tovább, most megemberelte magát s kezdett tanulni. Az anyjával minden reggel a kávénál összeveszünk, hogy miért veszed a vasakat, azt mondja a gépeknek, hogy miért veszed a vasakat, miért

akarod, hogy ezt csinálják, mikor látod, hogy csúfolkodnak a munkánk árával. 1 lej 20 banis tejjel fenyegetőznek, vagy még ennél rosszabbakat is hallok, hát ez csőd.”

UtódD:

A 34 éves férfi vidékfejlesztési agrármérnökként végzett Csíkszeredában, azóta a családi gazdaságban és a családi kereskedésben is dolgozik. Bízik benne, hogy készen áll a gazdaság teljeskörű átvételére, ha szükséges lesz, mivel már jogilag az ő nevén van a vállalkozás és a pályázatok révén sikerült annyira modernizálni a hétköznapi munkát, hogy nem szükséges hozzá sok emberi erőforrás. Elmondása alapján a döntéseket fele-fele arányban hozzák meg, mindent megbeszélnek. Nem lát különösebb nehézségeket a mezőgazdasági tevékenységük során, de úgy gondolja mindig van ahová fejlődni. Minden pályázati lehetőséget kihasznál, tanulmányainak köszönhetően saját maga írja ezeket: megnyert egy fiatal gazda pályázatot, egy farm fejlesztési pályázatot és most fejezett be egy szintén farm fejlesztési pályázatot, ami ha sikerül, akkor elégedett lesz a gazdaság fejlettségével. Nincs szükségük külső munkaerőre, mivel ezeknek a modernizációknak köszönhetően egy ember is el tudja végezni a napi teendőket. Nem tartja valószínűnek, hogy a jövőben foglalkozást vagy mezőgazdasági ágazatot váltana.

Az vizsgálathoz választott gazdaságok idősebb tagjai nagyon hasonló korúak, mivel az ennél idősebbek már sokkal kisebb méretű gazdálkodást folytatnak. Úgy tűnik a '90-es években kedvezőnek tűntek a feltételek vagy az egyéb lehetőségek voltak kedvezőtlenek, mivel faluszinten a legtöbb gazda ebbe a korcsoportba sorolható. 40 és 50 év között 2-3 mezőgazdasággal foglalkozó személy van, majd következnek a fiatalabbak, akik az említett többségnek az utódaik.

Nagyon szembetűnő az a különbség, ami a „D” gazdaság és a többi három gazdaság között mutatkozik, miszerint az első három gazdaságban szó esett a munkaerőhiányról, de a negyedikben ez nem probléma, mivel a fejlesztéseknek köszönhetően, sokkal egyszerűbben végzik a munkát. Az az összefüggés is megfigyelhető, hogy az egyszerűbb munka a pályázatokon nyert beruházásoknak tudható be, ami a „D” gazdaság utódjának tanulmányaival áll szoros összefüggésben.

Mind a négy gazdaságban bebizonyosodott, hogy nem tudnák a vállalkozást fenntartani az uniós támogatások nélkül, és ha ezek megszűnnek, akkor nem látják valószínűnek, hogy folytatnák a mezőgazdasági munkát.

Az interjú alanyok egyöntetűen értetlenül néztek, amikor az interjú végén megkérdeztem, hogy szükségét éreznék-e az utódlással kapcsolatos szaktanácsadásra. A megkérdezettek elbeszéléséből azt vettem ki, hogy nem a családi vállalkozáson belüli konfliktusok, vagy rendezetlen jogi viszonyok jelentik a generációváltással kapcsolatos problémákat, hanem inkább az, hogy a fiatalok napjainkban több lehetőséggel rendelkeznek ezen a vidéken is, mint régebben, és ezért inkább választják a könnyebben végezhető vagy jobban jövedelmező munkákat. Gyakori esetben az idősebbek is inkább más irányba próbálják terelni utódjaikat, mert úgy gondolják, hogy úgy jobb, könnyebb életük lehet. Az elődjeink idejében, akik nem vettek részt felsőbb oktatásban nem feltétlenül volt más lehetőségük karrier terén, akkor kedvezőbb volt a mezőgazdaságban elhelyezkedni, mint eljárni a faluból, hogy gyárakban dolgozzanak.

5 Következtetések, javaslatok

Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy Romániában és főleg a Székelyföldön a generációváltás legnagyobb akadálya az, hogy nem megfelelően nagyok és modernek a gazdaságok ahhoz, hogy a fiatalok szívesen válasszák ezt a hivatást. Ez szoros összefüggésben áll azzal, hogy leginkább azok a fiatalok hajlamosak a mezőgazdaságban elhelyezkedni, akik nem vettek részt felsőbb fokú oktatásban, ezért a pályázatokra sem annyira nyitottak, nincsenek tisztában a lehetőségeikkel, a legmodernebb technológiával, ezért sok időt vesz igénybe a gazdasági munka és sok fizikai erőt igényel. Azok a fiatal gazdálkodók, akik végeztek szakirányú képzést, sokkal könnyebben tudják fejleszteni az örökölt gazdaságot, hatékonyabban végzik a munkájukat és elégedettebbek a jövedelmezőségével is.

A tagállamok fiatal gazdákra fordított programjaik révén egyre szélesebb körben eljutnak az információk mindenkihez a lehetőségeiket illetően és egyre könnyebben juthat mindenki el szakképzésekre. Az is kedvező, hogy a pályázatok során előnyt jelent a szakirányú végzettség, ezért sokan ezért is elvégzik azt, még ha nem is tartanák szükségesnek. Meglátásaim szerint minél több fiatal részesül mezőgazdasági képzésben, annál kedvezőbben fog alakulni a romániai mezőgazdaság hatékonysága és versenyképessége.

A generációváltást folyamatát elősegítő javaslataim a következők lennének:

1. A fiatal gazdákat támogató pályázatok folytatása.
2. A föld alapú támogatások megtartása.
3. Az utódlással kapcsolatos kérdésekre irányuló szaktanácsadás: a potenciális utódokkal rendelkező vállalkozások vezetőinek fel kell hívni a figyelmét arra, hogy az utódoknak mennyire fontos a megfelelő szakképzés.
4. A vidéki térségekben minél több és változatosabb szakképzés és tanulmányi út lehetősége, és ezeknek széles körben való terjesztése.
5. A kevésbé tájékozott gazdák rendszeres értesítése a pályázati és támogatás igénylési lehetőségeikről.
6. A vidéki települések infrastruktúrájának folyamatos fejlesztése.

6 Összefoglalás

A mezőgazdaság egész Európa szinten előregedő ágazatnak számít, köszönhetően a megnövekedett életkornak is és annak is, hogy egyre kevesebb fiatal választja ezt a hivatást. Ezért az Európai Unió stratégiát dolgozott ki a fiatal gazdák támogatására, a tagállamok egyre növekedő részeket kell elkülönítsenek az uniós költségvetésből a fiatal gazdák támogatására.

Románia magas potenciállal rendelkezik az állattenyésztésben és a növénytermesztésben is a mezőgazdasági területei révén, a fiatal gazdák arányának szempontjából sem esik az uniós ranglista legkedvezőtlenebb helyezettjei közé, de ugyanakkor a technológiai felszereltség és a szakképzett munkaerő hiánya nagy hátrányt jelent. Erre kedvező megoldást nyújtanak a fiatal gazdáknak szóló pályázatok, amelyek segítségével csökkenthető a szükséges idő- és fizikai erő befektetés. A kutatásaim azt mutatják, hogy a felsőoktatással rendelkező gazdák körében több a pályázatokat igénybe vevők száma és a pályázott összeg is magasabb. Ezért kiemelt fontossággal bír az utódok szakképzése, hogy megfelelően tájékozottak legyenek a modern technológiával és a lehetőségeikkel kapcsolatban.

A családi vállalkozások működésében az egyik legfontosabb kérdés a generációváltás. Szükség van a gazdaságátadás pontos meghatározására időben és jogi kérdésekben egyaránt. A gazdaság vezetőjének fontos feladata, hogy amennyiben a családban egy potenciális utódnak szeretné átadni a gazdaságot, akkor azt megfelelőképpen felkészítse, ha több potenciális utód van, akkor egy meghatározott rendszer szerint kiválasszon egyet, valamint megtervezze a saját jövőjét a gazdaság átadás utáni időkre. Különös gondot kell fordítani a családi gazdaságon belüli utódlásra, mivel ha nincs pontosan megfogalmazott menete, akkor az emocionális tényezők miatt a családi kapcsolatok sérülhetnek ezáltal.

Vizsgálatomat egy Székelyföldi községben végeztem, hat interjúalany megkérdezésével, akik összesen négy gazdaságban dolgoznak. A vizsgálat a vállalkozások múltjára, jelenlegi hatékonyságára, nehézségeire és utódlással kapcsolatos kilátásaira összpontosított. Az interjúk során kiderült, hogy ezek a gazdaságok a pályázatok nélkül nem tudnának fejlődni és az uniós támogatások nélkül nem lennének annyira jövedelmezőek, hogy a gazdák fenntartsák. A tanulmányozott gazdaságokból kettőnek van utódja, de a szűkebb környezetben sokkal több olyan gazdaság van, ahol a családban nincs olyan családtag, aki folytatni szeretné felmenői mezőgazdasági tevékenységét.

Az szakirodalom és a saját vizsgálataim is arra reflektálnak, hogy nagy szükség van a generációváltással kapcsolatos tervezés fontosságának felhívására és a potenciális utódok megfelelő képzésére. Ahhoz, hogy a fiataloknak kedvezőek legyenek a körülmények a mezőgazdasági hivatás választásához, szükség van a vidéki területek megfelelő infrastruktúrájára és a gazdaságok modernizációjára, hogy az életminőség, ami a mezőgazdasággal jár, vonzó legyen.

7 Irodalomjegyzék

Adela Serban, Alina Juravle (2012): Rurarul romanesc in contextul strategiilor europene de dezvoltare. Revista Romana de Sociologie, 265-281 o., Bukarest

Bogáth Ágnes (2019): Családi vállalkozások utódlástervezése és a kontrollinghasználat kapcsolata - empirikus tapasztalatok. Gazdálkodás, LXIII évf. 5 sz. 381-393 o.

Bors Réka: A közbirtokosságok szerepe és fejlesztésük lehetőségei Székelyföldön. Gazdálkodás, XLVII. évfolyam 3. sz.

Elek Sándor – György Ottilia – Illyés László – Péter Emőke-Katalin (2024): Quo vadis székely kisgazdaság? In memoriam Alvincz József. Gazdálkodás, 68(1), 3-17

Flavius Mihalache, Alin Croitoru(2011): Mediul rural romanesc: evolutii si involutii. Schimbare sociala si antreprenoriat. Kiad. Editura Exvert, Bukarest

Hantos Krisztina (2010): A hatékony generációváltás elősegítése a mezőgazdaságban. A fiatal gazdák támogatása. Doktori értekezés, Corvinus Egyetem, Budapest

Kelemen Réka – Káposzta József – Lőrinc Balázs (2023): Székelyföldi agrárgazdaság fejlesztésének főbb összefüggései. Economica, Vol. 10. No. 2.

Kovács Éva Katalin (2020): A generációváltás megtervezettsége és a családi gazdaságok jövőképe közötti összefüggések. Economica, XI évf. 3-4 sz. 55-68 o.

Kőváry László (1842): Székelyonról. Kiad. Lyceum, Kolozsvár

Krankovits Melinda - Gyimesi Áron - Konczosné Szombathelyi Márta (2020): Családi vállalkozások generációváltása, mint komplex probléma – oktatási szempontból. BGE, 1 sz. 70-89 o.

Nagy Szeréna (2020): Románia mezőgazdaságának vizsgálata, különös tekintettel az EU-csatlakozás utáni időszakra. Acta Carolus Robertus, 11(1), 95-107.

Nábrádi András – Bárány László – Tobak Júlia (2016): Generációváltás a családi tulajdonú vállalkozásokban. Problémák, konfliktusok, kihívások, elméleti és gyakorlati megközelítés. Gazdálkodás, LX évf. 5 sz. 427-461 o.

Oláh Sándor (2011): Párbeszéd a jelenről: falusi hétköznapiak a Székelyföldön. Székelyföld, 15. évf., 9. sz., p. 101-112.

Oláh Sándor – Mihály János (2013): Mi ide tartozunk a földhöz... Kiad. Pro Print, Csíkszereda

Privóczki Zoltán István (2018): Fiatal gazdák árbevétel és jövedelem elvárásai a vidékfejlesztési program induló támogatásának tükrében. Kaposvári Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Radu Laurentiu (2018): The Agricultural Crops Production of Romania. Economic Sciences Series, 18 (2), 177-181.

Székely Erika (2009): Nemzedékváltás a mezőgazdaságban. Kiad. az Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest

Szinay Attila-Zöldréti Attila (2020): Az agrár-generációváltás új dimenziói, különös tekintettel a koronavírus gazdasági hatásaira. Polgári szemle, XVI évf. 1-3 sz. 141-160 o.

pndr.ro

ec.europa.eu/eurostat

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/young-farmers-10-2017/hu/>

https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_hu

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Lurcza-Csiki Timea
A Hallgató Neptun kódja: QB6Z3B
A dolgozat címe: Generációváltás a mezőgazdaságban
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Agrár- és Élelmiszergazdasági Intézet
A konzulens tanszékének neve: Agrárgazdaságtani és Agrárpolitikai Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

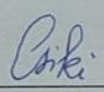
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024 év 04 hó 18 nap

Hallgató aláírása

KONZULENSI NYILATKOZAT

Lurcza-Csiki Timea (Neptun azonosítója: QB6Z3B) Vidékfejlesztési Agrármérnök BSc szakos hallgató konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre **javaslom**.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: nem

Kelt: ____ 2024 ____ év ____ április _____ hó ____ 19 ____ nap

Dr. Bánhegyi Gabriella
egyetemi docens